

**TERMIZ SHAROITIDA ZA'FARON (CROCUS SATIVUS L.)
O'SIMLIGINING DORIVORLIK XUSUSIYATLARI**

Boynazarova Sayyora Ro'zikulovna

O'rmonchilik, dorivor o'simliklar va manzarali bog'dorchilik kafedrası katta
o'qituvchisi

Shopulatova Xonzodabonu Baxtiyor qizi

Dorivor o'simliklar yetishtirish va qayta ishlash yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Za'faron (*Crocus sativus* L.) – qadimdan dorivor xususiyatlari bilan mashhur bo'lgan o'simliklardan biridir. U asosan O'rta Osiyo, jumladan, Termiz viloyatida etishtiriladi. Bu o'simlikning dorivor xususiyatlari uning tarkibida mavjud bo'lgan biofaol moddalardan, ayniqsa, safranal, picrocrocin, kumarin, va flavonoidlar kabi bir qator kimyoviy birikmalardan kelib chiqadi. Za'faron asosan nerv tizimi, oshqozon-ichak faoliyatini yaxshilash, yallig'lanishni kamaytirish va xolesterin miqdorini pasaytirish kabi tibbiy xususiyatlarga ega. Mazkur maqolada Termiz sharoitida za'faronning o'sishi, uning o'zgarmas ekotizimda dorivor xususiyatlarini kuchaytirish uchun qo'llaniladigan agrotexnik usullar va imkoniyatlar o'rganiladi. Shuningdek, za'faronning ekolojik sharoitlarga moslashuvi, mahsuldorligini oshirish, va uning dorivorlik xususiyatlarini yanada samarali tarzda ishlatish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Maqola zamonaviy tibbiyot va an'anaviy davolash usullarida za'faronning o'rni haqida ham to'liq tahlil taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Za'faron (*Crocus sativus* L.), dorivor xususiyatlar, biofaol moddalari, safranal, picrocrocin, agrotexnik usullar, ekotizim, tibbiyotda za'faron, mahsuldorlik.

Kirish.

Za'faron (*Crocus sativus* L.) – bu o'simlik qadimdan dorivor xususiyatlari bilan mashhur bo'lib, uning tarkibida mavjud bo'lgan bir qator biofaol moddalari tufayli turli kasalliklarni davolashda qo'llaniladi. U, ayniqsa, nerv tizimi va oshqozon-ichak faoliyatini yaxshilash, yallig'lanishni kamaytirish, xolesterin miqdorini pasaytirish kabi tibbiy xususiyatlarga ega. Za'faronning ekilib-yetishtirilishi O'rta Osiyo, shu jumladan, Termiz viloyatida keng tarqalgan bo'lib, bu hududning iqlimi va tuproq sharoitlari o'simlikning o'sishi va rivojlanishi uchun juda qulaydir. Za'faronning

dorivorlik xususiyatlarini yanada kuchaytirish va mahsuldorligini oshirish uchun agrotexnik usullarni to'g'ri tanlash muhim ahamiyatga ega. Termiz sharoitida za'faronni samarali yetishtirish va uning dorivor xususiyatlarini saqlab qolish, shuningdek, ekotizimga moslashtirilgan agrotexnik yondashuvlar haqida kengroq ma'lumot berish maqolaning asosiy maqsadi hisoblanadi. Shuningdek, maqolada zamonaviy tibbiyotda za'faronning roli, uning an'anaviy davolash usullaridagi o'rni va uning farmatsevtik potentsiali ham tahlil qilinadi.

Asosiy qism.

Za'faron (*Crocus sativus* L.) – bu o'simlikning dorivor xususiyatlari ko'p jihatdan uning tarkibida mavjud bo'lgan biofaol moddalarga bog'liq. O'simlikning gulchambari va pishgan pistillari, asosan, safranal, picrocrocin, kumarin, flavonoidlar va boshqa organik birikmalarni o'z ichiga oladi. Bu moddalarning har biri za'faronning tibbiy va farmatsevtik ahamiyatini oshiradi. Masalan, safranal yallig'lanishni kamaytirishda va nerv tizimiga ta'sir qilishda, picrocrocin esa antibakterial va antifungal xususiyatlarga ega. Shuningdek, za'faronning tarkibidagi flavonoidlar antioksidant sifatida ishlaydi, bu esa uning qarish jarayonini sekinlashtirish va organizmni himoya qilishda yordam beradi. Termiz viloyatining iqlimi va tuproq sharoitlari za'faron o'simligini muvaffaqiyatli etishtirish uchun ideal sharoitlarni taqdim etadi. Za'faron uchun eng maqbul harorat 15-20°C atrofida bo'lib, bu hududda kuz va qish fasllarida mo'tadil iqlim sharoitlari mavjud. Za'faronning o'sishi uchun zarur bo'lgan boshqa sharoitlar, masalan, tuproqning yaxshi qurilishi va o'rta darajadagi namlik darajasi, hamda ekin maydonining quyosh nurini yaxshi olishi muhim ahamiyatga ega. Za'faronning yetishtirilishi agrotexnik usullarga, ayniqsa, ekinlarni to'g'ri parvarishlashga bog'liq. Yaxshi tuproq tayyorlash, urug'ni tanlash va o'z vaqtida sug'orish orqali o'simlikning sifatli va samarali rivojlanishiga erishish mumkin. Ekin maydonlarini optimallashtirish, zararkunandalarga qarshi kurashish va o'simlikni zararli omillardan himoya qilish orqali za'faronning mahsuldorligini oshirish mumkin. Za'faronning dorivor xususiyatlari faqat o'simlikning o'sish sharoitlari va agrotexnik usullarga bog'liq emas, balki uning to'g'ri yig'ilishi va saqlanishi ham muhim rol o'ynaydi. Yig'im vaqti va uning usuli, shuningdek, safran ajratish va qayta ishlash texnologiyalari o'simlikning biologik faolligini saqlab qolishda hal qiluvchi omil bo'lib, yuqori sifatli dorivor mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlaydi. Zamonaviy tibbiyotda za'faronning tibbiy va farmatsevtik xususiyatlari kundan-kunga ortib bormoqda. O'simlikning asab tizimi, yurak-qon tomir tizimi va oshqozon-ichak faoliyatini yaxshilashdagi samaradorligi klinik tadqiqotlar bilan

tasdiqlangan. Shuningdek, zamonaviy tibbiyotda za'faronning depressiya, asabiylashish, uyqusizlik kabi kasalliklarni davolashdagi samaradorligi alohida ta'kidlanadi. An'anaviy tibbiyotda esa za'faron ko'pincha yallig'lanishlarni kamaytirish, og'riqni yengillashtirish va umumiy salomatlikni yaxshilashda qo'llaniladi. Za'faronning dorivorlik xususiyatlari haqida ko'plab ilmiy ishlar mavjud bo'lsa-da, uni samarali ishlab chiqarish va ekologik sharoitlarga moslashtirish uchun qo'shimcha tadqiqotlar zarur. O'simlikning ekotizimga moslashuvi, uning iqlim va tuproq sharoitlarida qanday o'zgarishlar yuz berishi mumkinligi, shuningdek, agrotexnik yondashuvlarning samaradorligini o'rganish za'faron yetishtirishni yanada samarali qilish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, za'faronning tibbiyotda qo'llanishi bo'yicha yangi yondashuvlar va farmatsevtik tadqiqotlar ham davom etmoqda. Za'faronning turli dorivor preparatlarda ishlatilishi, uning farmatsevtik industriyada kengroq qo'llanilishi, bu o'simlikning kelajakdagi potensialini oshiradi.

Xulosa:

Za'faron (*Crocus sativus* L.) – bu dorivor xususiyatlari bilan qadimdan mashhur bo'lgan o'simlik bo'lib, uning biofaol moddalari, xususan, safranal, picrocrocin, flavonoidlar va boshqa kimyoviy birikmalar tibbiyotda keng qo'llaniladi. Termiz viloyatining iqlimi va tuproq sharoitlari za'faronni muvaffaqiyatli etishtirish uchun ideal sharoitlarni taqdim etadi. Agrotexnik usullar, tuproq tayyorlash va sug'orish kabi omillar za'faronning sifatli o'sishini ta'minlaydi va uning dorivorlik xususiyatlarini maksimal darajada saqlashga yordam beradi. Za'faronning tibbiyotdagi o'rni kundankunga oshib bormoqda. Uning asab tizimi, oshqozon-ichak faoliyatini yaxshilash, yallig'lanishni kamaytirish va qarish jarayonini sekinlashtirishdagi samaradorligi ilmiy tadqiqotlar tomonidan tasdiqlangan. Shuningdek, za'faronning zamonaviy tibbiyot va an'anaviy davolash usullarida qo'llanilishi uning yuqori farmatsevtik potensialini namoyon etadi. Shu bilan birga, za'faronni samarali ishlab chiqarish va tibbiyotda yanada kengroq qo'llanilishi uchun qo'shimcha tadqiqotlar zarur. Ekotizim sharoitlariga moslashgan agrotexnik yondashuvlar va zamonaviy ilmiy ishlanmalar za'faronning mahsuldorligini oshirish va uning dorivorlik xususiyatlarini yanada kuchaytirishga yordam beradi. Bu o'simlikning kelajakdagi rivojlanishi va tibbiyotdagi o'rni ko'plab imkoniyatlar yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Aliyev, B. I. (2015). Za'faron o'simligining biologik xususiyatlari va tibbiy qo'llanilishi. Toshkent: Akademiya nashriyoti.

2. Ganieva, M. S., & Ibragimov, S. M. (2019). *Crocus sativus* L. – za’faronning dorivor xususiyatlari. *Farmatsevtika jurnali*, 3(1), 45-50.
3. Iskandarov, F. A. (2017). O’rta Osiyo flora va faunasining dorivor o’simliklari. Samarkand: SamDU nashriyoti.
4. Karimov, Z. H. (2020). Za’faron va uning farmatsevtik xususiyatlari. *Tibbiyot va biologiya jurnali*, 8(2), 112-117.
5. Khamidov, K. K., & Tashpulatov, R. (2018). Za’faronni ekish texnologiyasi va agrotexnik yondashuvlar. *Agronomiya va ekotizim*, 14(4), 79-83.
6. Mavlonov, B. R., & G’ofurov, A. K. (2021). Za’faron o’simligining xalq tabobatidagi o’rni. *Xalq tabobati*, 10(1), 65-72.
7. Muhammadjonov, Z. T. (2022). O’simliklar va ularning tibbiy xususiyatlari. Toshkent: Uzbekistan publishing house.
8. Rakhmatullayev, A. T., & Karimov, M. S. (2021). Za’faronning dorivor xususiyatlari va uni farmatsevtik ishlanmalarda qo’llanishi. *Tibbiyot jurnali*, 7(3), 88-94.
9. Shamsiev, A. K. (2018). Za’faron va boshqa dorivor o’simliklar. *Tabiiy tibbiyot*, 15(2), 113-118.
10. Yusupov, M. R. (2019). Za’faronning ekotizimga moslashuvi va agrotexnik yondashuvlar. *Agroekologiya va barqaror rivojlanish*, 12(5), 56-60.